

РОЗВИТОК РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ КОНЦЕПЦІЇ ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ

Володимир Худоба, Оксана Худоба

*Львівський державний університет
фізичної культури імені Івана Боберського*

Анотація. У статті висвітлено особливості та сутність концепції екосистемних послуг. Проаналізовано можливості надання рекреаційних екосистемних послуг різними категоріями природоохоронних територій України. Розкрито основні переваги та перешкоди впровадження концепції екосистемних послуг для планування розвитку рекреації на території природно-заповідного фонду України.

Ключові слова: екосистемні послуги, рекреація, природоохоронні території.

Abstract. The article highlights the peculiarities and essence of the concept of ecosystem services. The possibilities of providing recreational ecosystem services by different categories of nature conservation areas of Ukraine are analyzed. The main advantages and obstacles of implementing the concept of ecosystem services for planning the development of recreational activity on the territory of the Nature Reserve Fund of Ukraine are revealed.

Keywords: Ecosystem services, recreation, protected areas.

Постановка проблеми. У сучасних умовах сьогодення із посиленням антропогенного навантаження на довкілля зростає інтерес до рекреації на природоохоронних територіях. Світова наукова спільнота мобілізує зусилля над розробленням різноманітних концепцій щодо збереження біологічного різноманіття та задоволення рекреаційних потреб. Однією із них є концепція екосистемних послуг. Характерною особливістю цієї концепції є трактування природи як ресурсу, капіталу, що створює потік послуг, які задовольняють не тільки матеріальні потреби суспільства і потреби в екологічно безпечному середовищі, але і потреби у відпочинку, оздоровленні, рекреації тощо.

Екосистемними рекреаційними послугами в Україні користуються мільйони людей, проте на сьогодні здебільшого вони недооцінені, оскільки на практиці базуються на оцінюванні окремих рекреаційних ресурсів, а не послуг уцілому. Запровадження концепції екосистем-

них послуг у рекреаційній діяльності природоохоронних територій є актуальним і своєчасним завданням.

Мета – проаналізувати сутність рекреаційних екосистемних послуг для планування та розвитку рекреації на території природоохоронних територій України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На необхідності інвентаризації використання екосистемних послуг для потреб туризму та рекреації наголошують у своїх публікаціях польські науковців (J. Solon, 2008; S. Kulczyk, 2014; W. Kalamucka, 2015). Незважаючи на це, низка питань щодо окремих категорій екосистемних послуг природоохоронних територій, зокрема рекреаційних, містить перспективу подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. До рекреаційних послуг екосистем природоохоронних територій можна зарахувати відпочинок на природі, оздоровлення організму, спостереження за природою, задоволення культурно-пізнавальних потреб, які люди отримують під час прогулянок, бігу, катання на велосипеді та лижах, пікніків, спостереження за флорою і фауною, подорожей для насолоди навколишніми мальовничими ландшафтами, риболовлі, полювання, збирання ягід, грибів і т.д.

Можливість надання рекреаційних послуг у кожній категорії природно-заповідного фонду (ПЗФ) є різна, в одних це активна рекреація, а в інших у вигляді більш пасивної взаємодії із навколишнім середовищем. Це обумовлено функціональним призначенням та завданнями, які покладено на вказані категорії. До рекреаційних природоохоронних територій в першу чергу варто віднести національні природні та регіональні ландшафтні парки, які займають близько 50% площі ПЗФ, а також частково біосферні заповідники, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, зоопарки та дендрологічні парки.

Станом на 01.01.2022 р. мережа рекреаційних природоохоронних територій охоплювала усі регіони нашої країни та складалася з 5 біосферних заповідників, 53 національних природних парків (НПП), 85 регіональних ландшафтних парків, 13 зоологічних парків, 62 дендропарків та 588 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва [1].

Розвиток рекреаційної діяльності в Україні не передбачений на території природних заповідників, заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ, ботанічних садів, проте екосистеми цих природоохоронних територій надають рекреаційні послуги місцевому населенню та відвідувачам цих установ у вигляді спостереження за природою, релаксації, відпочинку для протидії стресу та депресії, використовуючи пасивні способи сприйняття, наприклад звуки, за-

пахи, мальовничі пейзажі тощо. Здебільшого реальна плата за користування цим видом екосистемних послуг або відсутня взагалі, або є символічною.

На сьогодні оцінюючи рекреаційну діяльність природоохоронних територій в Україні, до уваги беруть лише ті послуги, які безпосередньо приносять прямі доходи від їх реалізації. Наприклад, вхідна плата на територію НПП, екскурсійні послуги, плата за проходження туристичних маршрутів та екологічних стежок, послуги, пов'язані із кемпінгом, послуги із розміщення та харчування, продаж сувенірів та туристично-інформаційної продукції тощо.

Варто відзначити, що вартість так званих інформаційних рекреаційних екосистемних послуг (некомерційного використання) є приблизно у два рази вищою ніж вартість послуг, які мають комерційний характер [2]. Водночас, їхню вартість не оцінюють та не враховують у практичній діяльності природоохоронних територій. Тож, за комплексного планування розвитку природоохоронних територій, зокрема рекреації та екологічного туризму, необхідно враховувати вартість усіх екосистемних послуг, які люди отримують задля задоволення свої рекреаційних потреб.

Упровадженню концепції екосистемних послуг у рекреаційну діяльність українських природоохоронних територій перешкоджає низка нерозв'язаних проблем, основними серед яких є війна з російською федерацією; відсутність на законодавчому рівні окремо закріпленої стратегії використання та збереження екосистемних послуг; відсутність методичних рекомендацій щодо інвентаризації, картографування та оцінки екосистемних послуг на локальному рівні; відсутність розробленої системи розрахунку компенсацій щодо деградації екосистемних послуг.

Висновок. Запровадження концепції екосистемних послуг у рекреаційну діяльність природоохоронних територій України на практиці дасть змогу проаналізувати переваги та загрози між економічними та екологічними аспектами використання рекреаційних ресурсів саме як складника екосистемних послуг. Оцінивши рекреаційні екосистемні послуги, можна розрахувати їхню реальну вартість та встановити об'єктивну вхідну плату на природоохоронну територію, що теж сприятиме додатковому фінансуванню природоохоронних заходів. Ураховуючи реальну вартість екосистемних послуг, можна прогнозувати наслідки різних сценаріїв просторового розвитку природоохоронної території під час прийняття управлінських рішень, що відіграватиме важливу роль як інформаційно-освітній інструмент серед туристів.

Список використаних джерел

1. Природно-заповідний фонд України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – URL: <https://wownature.in.ua/>
2. Zakres i skala w inwentaryzacji usług ekosystemowych dla turystyki i rekreacji na przykładzie żeglarstwa / Kulczyk S., Woźniak E., Kowalczyk M., Derek M. // ПЕК. – 2014. – Vol. 38. – P. 135–147.